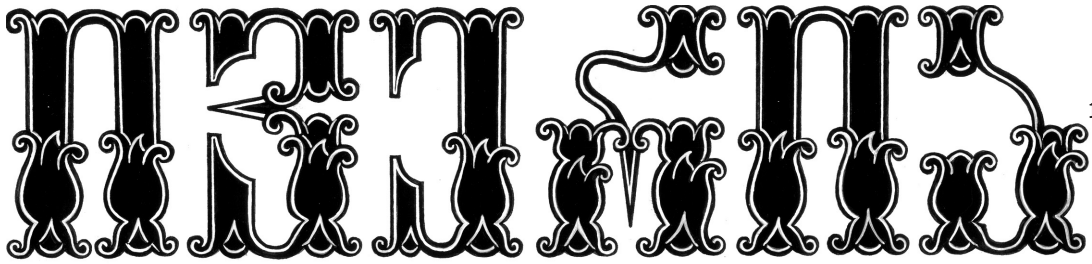

წელიწადი
პირველი

სამკაბეზი.
1877 წ.

საზოლიტიკო და სალიტერატურო გაზეთი.

ფასი 1 ლარი

ბამოდის ხუთზაბათობით

ხელის მოწმად: ტფილისს, „ივერიის“ რედაქციაში, მთაწმინდის ქუჩაზე, შიოყვის სასაღებოს წემოდ. №11 ქუთაისს, ანტონ ლორთქიფანიძის ბიბლიოთეკაში.

<p>„ივერიის“ ფასი 1877 წელს. ათი თვისა, გაზეთით და გაზეთით და... 6 მან. — თითო ნომერი..... — 15 კაპ.</p>	<p>თუ საჭიროება მოითხოვს, რედაქცია განსწორებს და შეამოკლებს დასაბეჭდათ გამოცემულ წერილებს. განცხადება მიიღება ქართულსა და რუსულს ენაზე.</p>
--	---

საძიებელი: 1. საზოლიტიკო მიმოხილვა. —II. ამის ამბები. —III. დიდოვლების არეულობა და კანთი. —IV. საქართველოს მატრიანე. —V. თელავის სასულიერო სასწავლებელი და მისი ოლქის სამღვდლო თერილობა თელავში 1875–1877 წ. —VI. მკ. ზაფრის წერილები სვანეთზედ.—VII. განცხადებანი.

მსურველთ შეუძლიანთ მოითხოვონ „ივერია“ პირველის მარამობისთვის დამ პირველს მომავალს იანვრამდე. ფასი ამ ხუთის თვისა სამი მანეთია.

საზოლიტიკო მიმოხილვა

საფრანგეთი.—საკვირველი ანტიპატიო იცის უკუნურებამ. ერთი სულებლობა რომ მოახდინოს რამე კაცმა უთუოდ მეორე და მესამეც თან უნდა მიაყოლოს. მაკ-მაგონისა და მისის მინისტრების საქმეც ამ გვარზეა. რესპუბლიკის სხვა და სხვა მოხელეთა განდევნა არ იკმარეს, ესაა გამბეტის დასჯა მოუსურვებიათ, რომელიც საფრანგეთის ეველა რესპუბლიკელთა მოთავეა. მისს დასს ეკუთვნის ხალხის უმრავლესობა. მაშასადამე, მისი დასჯა არის ამავე დროს ხალხისა და რესპუბლიკის დასჯა, მთელი საფრანგეთის შეურაცხყოფა. ესაა უკლდა მაკ-მაგონს თავის სახელის გატყენისათვის. საქმე ისევე მაკ-მაგონს წაუხდება, თორემ გამბეტის დასჯით საფრანგეთის რესპუბლიკის საქმეს არამც თუ დააკლდება რამ, არამედ უფრო გაძლიერდება და

უფრო ღრმად გაუჯდება ხალხს სორცში და კანში. ხალხმა უქმი მსხვერპლი არ იცის.
რალა თქმა უნდა, რომ საფრანგეთისა და უცხოეთების ეველა გაზეთებმა დიდი მრანვა გამოთქვეს მთავრობის განკარგულების შესახებ.
აი რას იწერება გაზეთი Temps: „რვა დღემ გაიარა მას აქეთ, რაც გამბეტას სიტუვა ცნობილ იქმნა, რაც იგი დაიბეჭდა და გარჩეულ იქმნა როგორც აქ საფრანგეთში, აგრეთვე სამხელვარ გარეთაც, და არამც თუ მარტო მთავრობის მოწინააღმდეგე გაზეთების მიერ, არამედ თვით კაბინეთის მომხრეთაც ანაც. ზოგან აქეს, ზოგან ამაგეს გამბეტას სიტუვა. ესაა დრო არისო—უფიქრია მთავრობას—მეც გავერიო საქმეშიო. მას უნდა ხელმეორედ ააღაპარაკოს იმ სიტუვასედ, რომლის შთანბეჭდილება თუცა არ გამქრალდა, მაგრამ მისი შინაარსი აღარ აწარმოებს ფიცხელ ჰოლემიკას. აი ჭკუა და ხერხი ეს არის! ეს საქმე (გამბეტას დასჯა) რა რივად გაუკეთებს მთავრობას სახელს როგორც საფრანგეთში აგრეთვე ევროპაშია. ტუილად კი არ ვიხსენიებთ ევროპას: ეველამ იცის რომ დღეს თუ სვალ არჩევანი მოხდება, რომლისათვისაც მთელი საფრანგეთი ემზადება; ამგვარ გარემოებაში სიტუვა— ჰასუნის თავისუფლობა აუცილებელს საჭიროებას შეადგენს, და მთავრობა ეოველის მხრით სარგებლობს ამ თვისუფლებით. იგი ამ თავისუფლების ძალით შეურაცხყოფს რესპუბლიკელთ, რომელთაც ჰირ იქით ნებას არ აძლევს თავი გაიმართლონ. რა უნდა იფიქროს ევროპამ ამგვარ წესიერებაზედ? რაც შეეხება საფრანგეთს, იგი ძალე განცემს ჰასუნს, და

მის გარდაწვევტილებას უფრო მეტი სიმტკიცე და სინჯოვლე მიეცემა.“

უბედურებამაც იმკვაროვე ახირება იცის, როგორც უკუნურებამ: ერთი და ერთი რომ გადაეკიდება კაცს აღარ მოეშვება; ეველა გარემოება თითქო განკუბ იხე შეიჯგუფება ხოლმე რომ ბოლომდე აგრძნობინოს კაცს უბედურების სიმწარე. საფრანგეთის საქმეც ასეა. რაღა უთუოდ ესლა გარდაიცვალა ტიერი. ერთი წელიწადი მაინც მოეცადნა იმ უბედურს. ვავკონდება ის იმედი, რომელსაც მთავრობის მომხრე განუთები აღიარებდნენ ტიერის მოხუცების შესახებ. ამასეღ რესპუბლიკელი უკებდნენ—თქვენის ჯაბრითაო ესლა ტიერი ისე ჯანმრთელად არისო, როგორც არას დროს არა ეოფილაო. მაგრამ ბედმა თითქო მასწრად აიგდო რესპუბლიკელთა იმედი და საიქიოს გაიტაცა ეს ოთხმოცის წლის ბერი-კაცი. ტიერი ძალიან საჭირო კაცი იყო რესპუბლიკისათვის, მაგრამ იმიტომ კი არა, რომ იგი მტკიცე მოღვაწე იყო რესპუბლიკის საქმისა. ტიერი არას დროს არ ეოფილა გულწრფელი რესპუბლიკელი. მისი ჭკუისა და გონების მიდრეკილება, მისი გულის წადილი მიქცული იყო ჰირადის სარგებლობისაკენ და ხალხის ბედნიერებისა ბევრი არა ენაღვლებოდა რა. ამას გვიმტკიცებს მისი ხანგრძლივი მოღვაწეობა, რომელსედაც ცალკე მოვითხრობთ შემდეგში. მრავალ ცვლილებას დაესწრო ტიერი საფრანგეთში: კარლო X-ს მონარხიას, ლუი-ფილიპეს, მეორე რესპუბლიკას, ნაპოლეონ III-ის იმპერიას და ბოლოს მესამე რესპუბლიკას. ეველა ამ შემთხვევაში ტიერი იმ მხარეს იჭერდა, იმ დასს და იმ წოდებას მიუდგებოდა ხოლმე, რომელიც გამარჯვებული გამოვიდოდა ბრძოლიდამ. დღეს თავისუფლების მოყვარე და მოღვაწე, ხვალ იმავე თავისუფლების მრისხველი და მდევნელი—აი რა იყო ტიერი. ამგვარადვე ექცეოდა იგი რესპუბლიკასაც. როდესაც ბოლოს რესპუბლიკა დაარსდა საფრანგეთში და ტიერმა დაინახა, რომ მისი აღმოფხვრა შეუძლებელია—მაშინ ქვეყანას გამოუცხადა, მეც რესპუბლიკელი ვარო. ეველამ იცოდა რომ ტიერი ეოველთვის მძლავრისა და გამარჯვებულის მხარეს იჭერს. ეს თვისება და აგრეთვე ის გარემოება, რომ ტიერი მტკიცედ მიუდგა რესპუბლიკას, ცხადად უმტკიცებდა ეველას, რომ რესპუბლიკა მართლა დამკვიდრდა საფრანგეთში.

ეველამ, ვისაც კი ეშინოდა რესპუბლიკისა და ეოქმანობდა მივემხრო რესპუბლიკას თუ არაო ფიქრობდა აბა თუ კი ტიერისთანა ზომიერი და დაბაიხელი კაცი რესპუბლიკას მიუდგა რაღასი უნდა მეშინოდესო. რესპუბლიკელებიც ტიერის სახელით სარგებლობდნენ და ეოველ შემთხვევაში მხარს აძლევდნენ. რა ენაღვლებოდათ მათ როგორიც უნდა ეოფილიყო გულში ტიერი, ოლონდ კი ტიერი არ განსლტომოდა რესპუბლიკას ხელიდგან. აი მაგალითებრ გამბეტა. ბევრი მწარე სიტუვა უთქვამს მასხედ ტიერს, მაგრამ გამბეტა ეურსაც არ იბღერტდა, რადგანაც კარგადა ჰგრძნობდა, რომ ტიერი საჭირო კაცი იყო რესპუბლიკისათვის.

გარდა ამისა ტიერი საჭირო იყო როგორც მაკ-მაგონის მოცილე. ამასეღ საკმაოდ თქმულა „ივერიაში“, და გამეორება საჭირო აღარ არის. ერთი წელიწადი მაინც მოეცადნა ტიერს, მანამ საფრანგეთი გამოვიდოდა ამ განსაცდელისაგან, რომელშიაც ჩაავდო იგი ესლანდელმა მთავრობამ. მონარხიელთა დასმა უკანასკნელი ღონისძიება იმმარა თავის საქმის გატანისათვის. რა კი ეს ღონისძიება მოეცდებოდა მას, მაშინ მისი საქმე სამუდამოდ იქნებოდა დაღუპული. ესლა ტიერის სიკვდილი ცოტად თუ ბევრად ფრთას შეასხავს მას და ვინ იცის რას არ აუტყნს საწუალს საფრანგეთს. მართალია ბოლოს და ბოლოს რესპუბლიკის საქმეს ვერას დააკლეს, მაგრამ ისიც საკმაო იქნება, რომ ახალი უბედურება მოავლინოს საფრანგეთის თავს. აწინდელი მთავრობა, როგორც ეტეობა, აღარას ზოგავს თავის საქმის გამარჯვებისათვის—არც სინიდიხს, არც სამართალს, და ესლა იქნება არც ხალხის სისხლი დაზოგოს. ტიერის შემდეგ საფრანგეთი უთუოდ რადიკალების ხელში ჩავარდებოდა და მე მოვალე ვერ დავიფაროვო, იტყვის მაკ-მაგონი.

ტიერი გარდაიცვალა სენ-ჟერმენში, სადაც რამდენიმე დღის წინეთ შემდეგი სიტუვა წარმოსთქვა მასრის საბჭოს წევრთა წინაშე:

„ბატონებო, საბედნიეროდ მიმანია თქვენი ნახვა და თქვენ მიერ აღიარებული თანავგრძნობა ჩემდამი. ჩემის ახრით, ადრეაეც მითქვამს, საფრანგეთში მხოლოდ ერთი მმართველობაა შესაძლებელი—რესპუბლიკა. ივინი, რომელთაც არაფრის დადგენა არ შეუძლიანთ რესპუბლიკის მაკვირად და რომელნიც

ეოველ დაბრკოლებას აძლევენ მას, ნამდვილი აღმაშოთებელი არიან, საფრანკეთი იმათ მოსთხოვს ამის ზასუსს. მაშ ენდეთ ჩემს მტკიცე სურვილს რესპუბლიკის დადგენისას. გარნა ნება მომეცით იმავე სიმტკიცით სახელად ვუწოდო მას კონსერვატიული რესპუბლიკა, რადგანაც მის დაპყვიდრებისათვის მას უნდა მოსდევდეს როგორც თავისუფლება, აგრეთვე მშვიდობიანობა.

„შეხედეთ რა რიგით წარმართა წრეულ ჩვენმა აზრმა და შეხედულობამ. ამ წარმატების მიხეზი ხალხის სიმშვიდე და სიმტკიცეა. ნუ გადუდგებით ამ საქციელს. ვიუთ მშვიდად და მოიძედნეთ, გამარჯვება ჩვენკენ იქმნება. ჩემის მხრით არავითარი ეჭვი არა მაქვს ამ გამარჯვებისა; ეველაფერი მოგვისწავებს მას და მეც ამას უცილოდ გარწმუნებთ.“

ამ სიტყვით გაათავა ტიერმა თავისი სიცოცხლე, იმ ტიერმა, რომელიც ორმოც-და-შვიდის წლის წინეთ ნიჭიერის კალმით და ფიცხელის სიტყვით აღჭურვილი გამოვიდა საპოლიტიკო ასპარეზსედ ორლეანელთა მონარხიის დადგენისათვის.

ინზლისი. ინგლისის ზარლამენტი როგორც მოგეხსენებათ ამ კამად დათხოვნილია და მერმისანდე აღარ შეიქრება. ამის გამო დღეს საპოლიტიკო ცხოვრება ინგლისში შემდეგ არია. მაგრამ თუ აწმომი არა არის რა, წარსულში ხომ არის რამე. ერთი შესანიშნავი ამბავი უნდა მოგახსენოთ, რომელიც წრეულ ამოუხნდა ინგლისის ზარლამენტს და დიდად შეაფიქრა მთავრობა. ამ ამბავს მოგითხრობთ ერთის ღონდონელის კორესპონდენტის სიტყვით.

ირლანდიის საკოროლოს თავისი საკუთარი ზარლამენტი არა აქვს; მას ჰეავს მხოლოდ თავისი დეპუტატები ღონდონის ზარლამენტში. ირლანდია დიდი ხანია ნატრობს თვით მმართველობას, ინგლისის მფლობელობიდან გამოსვლას. საკვირველიც არ არის, რადგანაც ინგლისი ჰეველფუს და სცარცვაუს ირლანდიას. შურიც მოსდით ირლანდიელებს: სცა ინგლისის ზაწაწკინა კოლონიებს აფრიკაში და ავსტრალიაში უპრით თვით მმართველობა, საკუთარი კონსტიტუცია და ზალატები, ირლანდიას როგორღა არ უნდა ჰქონდეს ეველა ესაო. ეს სურვილი იმდენად მტკიცედ არის გავრცელებული ირლანდიაში, რომ მის გულისთვის

ბევრჯელ აჯანყებულა მისი ხალხი. ირლანდიის დეპუტატებს ღონდონის ზარლამენტში მართალია თვით მმართველობა უწერიათ დრომაზედ, მაგრამ ცოტად თუ ბევრად აქამდისინ მშვიდათ მიჰყვანდათ თავისი საქმე და ამიტომ ინგლისი მოსვენებული იყო ირლანდიის შესახებ. ასე იყო მეტქი აქამდისინ. მაგრამ წრეულ საქმე სრულიად სხვაფრივ წავიდა და ძალიანაც ჩააფიქრა ინგლისი.

ირლანდიის დეპუტატთა შორის ორი მოუსვენარი წევრია, რომელიც ეოველ ღონისძიებას ხმარობენ როგორმე ფეხი მოსდონ ინგლისის სახელმწიფო განწეობილებას. ამისათვის ისარგებლეს თვით ინგლისის კონსტიტუციითა. ამ კონსტიტუციის ძალით ორს რომელსამე დეპუტატს აქვსთ უფლება მოითხოვონ, რომ ზარლამენტში შეტანილის წინადადების განხილვა სხვა დროსთვის გადაიდვას. აი ამ უფლებით აღჭურვილნი ის ორი მოუსვენარი დეპუტატი, ზირველნი და ბიგგარი, წამ და უწუმ ავენებდნენ ეოველ წინადადებას, რომელიც კი ზარლამენტში გასახილავათ იყო შეტანილი. ამის გამო მთავრობისა და ზალატის მოღვაწეობა ტეუილ-უბრალოდ იკარგებოდა. ჯერ-ჯერობით ზარნელისა და ბიგგარის ჭირვეულობამ სიცილი აუტუნს ეველას, მაგრამ მერეკი როდესაც დაინახეს, რომ ეს ირლანდიის ახირებულნი წევრნი არა ხუმრობენ, საზოგადოებაში, ზარლამენტში და ქურნალ-გაზეთობაში სამინელი ქოქოთი შედგა. „დიანს, გიძლით და დავიძლით კიდევ საქმის წარმოებას—ევიროდნენ ზარნელი და ბიგგარი ზარლამენტში. ამას ეძახით თქვენ კანონმდებლობას? თქვენი ზარლამენტის მოღვაწეობა კანონმდებლობა კი არა, არამედ უსინიდოსი მოტეუებაა... თქვენ გავწავლებთ ჩვენ და ჩვენსავით აწვალებთ ეოველ სუსტ გვარ-ტომობას!..“

ეველა ეს რასაკვირველია დიდად საწეენია ზარლამენტისათვის, მაგრამ რას გააწეობდნენ, რადგანაც ორი ზემოხსენებული დეპუტატი კონსტიტუციის საწღვარ გარეთ არ გამოსულა. ზარნელი და ბიგგარი თავისაზედ იდგნენ. ბოლოს და ბოლოს, როდესაც სესსია თავდებოდა, ზალატმა შემდეგი ღონისძიება მოიკონა: დედადამვისხდებითო მანამ ჩვენ ჩვენს საქმეს არ დავაბოლოვებთო, ავები ის ორი დეპუტატი დავდალოთო და მით გავახუმოთო. მაგრამ საუბედუროთ ბიგგარსა და

ჰერნელს ზოგი სხვა ირლანდიელი დემუტატის მიემხრო, ასე რომ რიგ-რიგად ისვენებდნენ, სჭამდნენ, ეძინათ და ღაპარაკობდნენ. ჰალატის სხდომა 26 საათის განმავლობაში არ შეწყვეტილა, და ბოლოს დაღალული დაქანცული ისე დაიშალა, რომ ირლანდიის დემუტატებს ვერ ჰსძლია. ამგვარად წრევანდელმა სესსიამ ფუჭად ჩაიარა. ერთი ნუგეში შერჩათ ინგლისელებს: ჰარნელი და ბიგგარი არიანო განსაკუთრებული გვამნი, რომელთაც არ ეთანხმებიან დანარჩენი ირლანდიის დანის წევრნი. ამ ნუგეშით დაიშალა ჰარლამენტი. მაგრამ ბოლოს გამოჩნდა, რომ ჰარნელისა და ბიგგარის მოქმედება არამც თუ ხუმრობა და თამაში არ არის, არამედ შიშსაც მოასწავებს ინგლისისათვის.

21 მარიამობისთვის დუბლინში (ირლანდიის სატახტო ქალაქი) მიტინგი გაიმართა, რომელმაც დიდი მადლობა გამოუცხადა ჰარნელს და ბიგგარს და დიდი სამდურავი ირლანდიის სხვა მშობარა დემუტატებს.

დიდ-ძალი ხალხი დაესწრა ამ მიტინგს. მომეტელი ნაწილი მადალი წოდების მუშა ხალხი იყო. დაბალი და გლახა ხალხი ქუჩაში იყო მოგროვილი. მთელი ქალაქი ფეხზედ იდგა და დიდ მოძრაობაშიაც იყო.

„წავიდა ის დრო, როდესაც ირლანდია თავს ისრიდა და ითმენდაო“ სთქვა მღვდელმა ლაველიმა. „ირლანდია სხვა გზას უნდა დაადგეს. იყო ერთი ბერი-კაცი, რომელსაც ჰატარა ბავში თავს აბეზრებდა. მოხუცი ჯერ ბალახს ესროდა, მერე ტალახს, მაგრამ ვერა ეშველა რა. ბოლოს ქვის სროლა დაუწყო და ეშველა კიდევ. ჩვენი ჰოლიტიკაც ამისთანა უნდა იყოს.“

„თუ ირლანდიის ხალხს ჰსურს, — სთქვა ჰარნელმა, — დასაჯოს და გაუსწორდეს იმას, ვინც ეოველ დონისძიებას ხმარობდა ირლანდიის წევრთა დაჩავრისათვის, უნდა დასაჯოს და გაუსწორდეს. ჰირ-შეკრულობა რას მიქვანს! განა ქურდთან, ავაზაკთან, მცარცველთან ჰირ-შეკრულობა შესაძლებელია? თუ ესეა, მამ ინგლისის ქურდსაც ინგლისის ავაზაკსაც, ინგლისის მცარცველსაც ვერ მოურიგდება კაცი. მე და ჩემს ამხანაგებს გვსურდათ მათთვის სიკეთე, გვსურდა გვეჩვენებინა მათის კონსტიტუციის სისუფელი, მაგრამ ვერა ისმინეს რა. უნახოთ მაშინ რაღას იტყვიან, როდესაც მე და ჩემი მეგობრები ალვიტურებით იმ ბოროტების ძალით, რომელსაც ივინი თავს გვაუწიან.....“

„შევეცდით ჰოლიტიკა, შევეცვალოთ, არ გვინდა მორიგება....“ ვეროდა მიტინგი.

ჰარნელი და ბიგგარი დაბრუნდნენ თუ არა სას-ტუმროში შუალამისას იძულებული იყვნენ ფანჯარაში გადმოდგარიყვნენ და სიტყვა წარმოეთქვათ აღტაცებულის ხალხისათვის.

ეველა ამ მოძრაობაში ერთი გარემოებაა შესანიშნავი და ინგლისებისათვის დამაფიქრებელი: ამ გროვას არავითარი ძალადობა, არავითარი ნიშანი აჯანყებისა არ დასტეობია, არამედ საკვირველი სიმშვიდე და წესიერება სუფევდა. ირლანდიაში ეს გასაცნობი საქმეა, რადგანაც ირლანდიის ხალხი ფიცხი, გულსწრაფი და გამბედავი ხალხია.

იმავე საღამოს ლონდონშიაც გაიმართა ირლანდიელების მიტინგი, რომელმაც ისეთივე თანაგრძნობა გამოუცხადა ჰარნელსა და ბიგგარს. ამ მოძრაობის შესახებ გაზეთის Times-ის დუბლინელი კორრესპონდენტი იწერება, რომ ჩემის აზრით ირლანდიაში რევოლუცია მზადდება.

ინგლისსაც ტკივილი ასტეხია.

ო მ ი ს ა მ ბ ე ბ ი.

წარსულ კვირას შესანიშნავი ამბავი მოვიდა ევროპის საომარ ველიდამ: 22 მარიამობისთვის რუსის ჯარს ლოვჩა აუღია და დიდი ზარალი მოუტია ოსმალოსთვის. ჩვენის მხრით მოკლულნი და დაჭრილნი ათასამდეა. ოსმალოს ჯარი მოგროვილი იყო, როგორც მოგვხსენებთ, პლენისა და ლოვჩის შორის, და ლოვჩაში რომ გამარჯვებულიყვენ, მაშინ რუსის ჯარს ბალკანიის მთის ჩრდილოეთით მიუდგებოდნენ. ეს ომი ძალიან დიდი და ცხარი ყოფილა თუ კი რუსის მხრით ათასი კაცი დაღუპულა. ინგლისის გაზეთები ამ ბრძოლას დიდს მნიშვნელობას აძლევენო.

— 23-ს სოფ. კადიკიოს ოსმალები დასცემიან, მაგრამ ჩვენებს უკანვე გაუყრიათ. ჩვენის მხრით ოც და ათი მოკლულია და 150 დაჭრილი.

— 24-ს ოსმალები სოფლებს კაცელევს და აბლავას დასცემიან. ჩვენი კაცელევის გუნდი იძულებული გამხდარა უკან დაწეულიყო დიდის ზარალით. აბლავის გუნდს გაუმარცხებია ოსმალო. ბალკანიის მთებში მშვიდობიანობაა ჯერ. სულეიმან-ფაშა თავის ჯარის განწყობაშია თურმე.

– გაზეთის „Кавказ“-ის კორრესპონდენტი კარაიალიდამ იწერება 29 აგვისტოს: „ტფილისილამ მიწერილი ტელეგრამმა ბერლინის გაზეთის პოსტ-ისათვის 13 აგვისტოს მასზედ, რომ ვითომც ჩვენ თავი დაგვენებებინოს არტაანისათვის—ტყუილია. არტაანი ისევ ჩვენ ხელშია და უპყრია ჩვენს ჯარს ამ ყამად უფრო ძლიერს,ვიდრე აქამომდე.

–27 აგვისტოს რუსის ბატარეები მიახლებულან პლევნას; მთელი დღე ზარბაზნის სროლა ყოფილა. საღამოზედ რუსის მემარცხენე ჯარს აულია და დაუჭერია მალლობნი პლევნოს სამხრეთით და ამ საქმეში დაზარალებია ხუთასი კაცი. რუსის ჯარის შუაგული და მემარჯვენე ჯარი ოსმალოს სანგლებზედ შვიდას საჟენის სიახლოვეს მისულან. სოფელი უშვიცი რუსებს დაუჭერიათ. შუაგულისა და მემარჯვენე ჯარის ზარალი დიდი არ არისო. მთელი ღამე სროლა ყოფილა და მეორე დღეს 28 აგვისტოს უფრო გაძლიერებულა.

რაგუზილამ იწერებთან, რომ 27 აგვისტოს ციხე-ნიკშიჩი ჩერნოგორიელებს აულიათ.

– ბუხარესტიდამ(რუმინიის დედა-ქალაქია) გაზეთს Новое ВрЪмя-ს 28 აგვისტოდამ ჰსწერენ: ოსმან-ფაშის ჯარს პლევნასთან გარს შემოერთყა რკინის სალტესავით რუსის ჯარი; ყოველ დღე ომია,რუსის ჯარი თან და თან მჭიდროდ ერტყმის გარს ოსმალოს ჯარსა.

დიდოელების არეულობა და კახეთი.

ბევრი ტყუილ-უბრალო ჭორი დადიოდა და დადის დიდოელების არეულობის შესახებ. მე ზედ-მიწევნით შევიტყე ამ საქმის სრული ვითარება და მსურს ყოველივე რაც ვიცი ამ საქმის თაობაზედ მოვანსენო მკითხველსა. ჯერ ვიამბობთ მას, რაც მოხდა თვითვეულად და ბოლოს მოგანსენებთ მიზეხსაც, რის გამო მოხდა.

31 მაისს მე კარგა ამადლებულს გორაკანზედ გამძრელებული მკა მქონდა ქერისა. ვიდგე გორაკანზედ და გადავუურებდი ჩვენს ღამაზს კახეთს, რომელიც მრავალ ფერად აბიბინებული და მორთული ჰქმნებოდა წინ იყო გადაძლილი. მე მგონია მთელი კახეთიც ჰქმნებოდა უხვად მოსულს ნაღვაწ-ნაღავ ჭინწახულსა. ჰქმ წინ მუშები მკიდნენ ჰქმს

ვანასა.

თუ გინადირნია როდესმე, ჰქმო კარგო მკითხველო, გენახება ტანის-რხევა ირმისა, როდესაც ის კაცის სიახლოვეს ივრძნობს: შედგება, გამოიჭიმება, ეელს მოიდგრებს და მძიმედ ჰქნოსავს თითქო მუხუჩვევლი, უცხო რამ სუნი მოესძაო. ასე მოუხდათ ჰქმის ეანის მომკელთაცა. ვიდაცანი მოვიდნენ მათთან, უცბად ეველამ მკას თავი დაანებეს, შედგნენ თითქო ფეხის თითებზედ და დაღისტნის მთებისაკენ ეურება დაიწვეს. ვუმხერ და მიკვირს, შევეურებ და მიოცს....ერთი ჯგუფა ხალხი ჰქმეკენ გამოიმართა, – მოვიდნენ ხალხი მომცეს, მომილოცეს ჭინწახულის მშვიდობით შევლება. არა ვუვარი აღშფოთება მათ სახეს არ ემცნეოდა. მოსვლოდათ ამბავი ვითომც დიდოელნი კახეთს დაცემას უზირებნო. ამ ამბავმა სრულიად არ შეუძალა გუნება მომკალთა: ხანგრძლივმა მშვიდობიანობამ, ლეკებთან ახლოდ დამკვობრებამ, ნემეტნავად დიდოელებთან, რომელნიც თითქმის ყოველ წამითრობით მათ შორის იკეპებებთან—სრულიად წინ აღუენა-ხალხი ამ ჭორსა. მეც ტალ-კევის დაუკარ და ვუსაბუთე წინააღმდეგი.

ზირველს თიბათვეს კი ეს ამბავი მთელს კახეთს მოჰსდებოეო. ხალხი აღიმრა. ერთმანერთში მითქმა-მითქმა, მანრის უფროსთან სირბილი განშირდა. მთებდამ ჩამოსულმა მწვემსებმა გვიამბეს, რომ დიდოელები სამასს კაცამდე დასცემივენ თუშების და კახელების ცხვარს, დაეცნათ სუთმეტამდე მწვემის და ცხარიც გაერეკნათ. მასთანავე მწვემსები უმატებდნენ, რომ შეგროვილი შეიარაღებული და შეკაზმული ბაირაღებით ჯარი კახეთს დაცემას უზირობსო. ასტედა ერთი ალიაქოთი და ღრეობა. იცით ვინ უფრო განამდიერა ეს შფოთი და აღრეულობა? მოვაჭრებმა, რომლებიც ვალში ჰურის მოსაკრეფათ სოფელ-სოფელ უფრო იმისთვის, რომ უზატრონოს რასმეს წასევეტოდნენ და თავის საკუთრებად გაეხადნათ.

რამოდენიც დრო გადიოდა, უფრო და უფრო საძინელი ხმები მოჰქონდათ უფროსი ერთი თელავიდან. ამბობენ, რომ სწორედ ამ დღეებში ერთი ვაჭარი, რომელსაც ვითომ ვაჟკაცობისთვის წმინდის-გიორგის ჯვარიც ჰქიდა მშიშარა გულზედ, მიდევნებულიყო სოფელს კონდოლს, და რა გაველო რამდენიმე ვერსტი თელავიდან, რაღაც

მოჰსჩვენებოდა. ამბობენ, მოტანტალე სოფლის ზირად ძაღლები ლეკებათ მიეღო, მოეტრიალებინა ცხენი და სიცოცხლე თქვენა გქონდეთ იმის მათრახს ჯაფა დასდგომოდა, მივარდნილიყო თელავში ევირილით: „ჯარი ხიდზედ მოვიდაო.“

ვერ წარმოიდგენთ, რა საძინელი გძინვა, ღრიალი ალიაქოთი ატენილიყო. მთელი თელავი ეცა თურმე ერთმანერთს,—ტირილი, ღრიალი, გულის წუსილი, ზედაგორვა, ბავშვების ჭელეტა, დამძიმებული დედა-კაცების სულის-ლევა *) და სხვანი და სხვანი. სოცოცხლე თქვენა გქონდესთ თელავის ვაჭრები კბილების წაკეცაი მოაუოლეს; გამოჭონდათ ვაღში წარმთეული თოფები და ხალხს ეხვეწებოდნენ წაიღეთო, ოღონდ კი გვიშველეთ რამეო. ესლა განა? როცა თოფის აღების დროა, შენი ჭირიძე გვიშველეთო, თქვენა ხართ რაც ხართო, და როცა მშვიდობაა შენი ოფლი ჩვენო!...ამბობენ, ზოგიერთმა თელავის ვაჭრები ეკკლესიაში შეიტანესო თავიანთი ფარჩეულობა და კარები აგურით ამოუშენესო. ვაი დროს....ვაი ხალხს! ...

თელავში ტვინი არა ვის შეჰჩენოდა, მარტო ერთი მამუკა ჭავჭავაძე დაწბოდა თურმე და ხალხს გულის უძაგრებდა, ნუ გეძინიანთ, არაფერიანო. რა გკონიანთ, რას აკეთებდა მანრის მმართველი დურბინდებით შეჭურვებდა ფერ-მინდილნი დაღისტნის მთებსა, თითიც არავინ განამძრია. ამ გვარს ეოფას თელავისას, სადაც ციხეც არის, ჯარიც, მანრის უფროსიც და სხვა გამოცდილი და გამოუცდელი ხალხიც, არ შეიძლება ცუდი ზედ-მოქმედება არ ჰქონოდა საწუალ სოფლელებზედ. ეს უკანასკნელნი ბოლომდოს არ იჯერებდნენ ამბავსა, მიუბრუნდნენ თავიანთ სახლ-კარს და ჯერ კიდევ გამოელოდნენ სწორეს რასმეს შეგვატეობინებენო. მალე შეიტყეს სწორე და მეტად სანუგეშო ამბავიცა: ჩამოიარა ჩაფარმა და შემდეგი ბძანება გადაჰსცა ხალხსა: „ლეკის ჯარი მოდისო, თქვენს თავს თქვენვე უშველეთო“

ნეტა იმ კაცის გოგონას, რომლიდანაც ამ გვარი განკარგულება გამოვიდა!...

ამ ბძანებამ უფრო დააფეთა ხალხი და არივა. თქვენს თავს თქვენ უშველეთო!...რით და როგორ? მივარდა საწუალი გლეხი თავის თაროსა, დაუწყო ძებნა თოფ-

*) იხილეთ ბაშვილის სწორედ ტექსტიდან და ერთი იხილეთ დედაკაცი მოქცევის უფროდ მშობიარობისა გამო.

იარადსა, მაგრამ სად არის!...მოავონდა რომ თოფ-იარაღი ზრისტავმა გაუვიდა ოჰანესამს ვაღში . . . .

. . . . . იცემს გუღში ხელს იმედ-მინდილი, უთოფ-იარაღოთ დაწნომილი გლეხი და იძახის: „აბა ის ფაშ-გადმოგდებული . . . . ესლა გამიძვეს წინ, ვაღში რომ წამართო, იმ თოფითა, მე კიდევ იმისის ადლით უკან მივუვები.“

მაგრამ იმ ფაშ-გადმოგდებულმა . . . . თავისის თავის ეადრი იცის. როცა მშვიდობიანობაა ზრტყელ-ზრტყელად ლანარაკობს, ზვიადობს და ჰევეფეს ვინც კი მოხვდება და როცა კი გაჭირებაა, შიშია და ვაი-ვაგვლანი ფეხის ტალახათა ხდება და იხვეწება მიშველეთო. რად წავა წინ? ამისათვის გულ-ხალვათი, გულ-მართალი ქართველია ქვეყანაზედ; წავა მტერს შეაკვდება, ვაჭარი მტრისაგან დაიხსნის და მერე ვაჭარი მადლს იმით გადაუხდის, ზომ სიცოცხლის ტვინს ამოწოვს და თავის კაცობაზედ და ვინაობაზედ ბაქიობას მოჰეგება, ჩვენ ესეთნი და ესეთნი ვართო. რაც უნდა იყო, ჩემო მძობილო ვაჭარო, კაცად კი თავის დღეში ვერ განდები, ვერა და ვერა!...ხელი ავიღოთ ამ კაცობიდან ხელ-აღებულს კაცზედა და ისევე ჩვენს ამბავს მივუბრუნდეთ.

ორს თიბათვიდამ რვამდე ამ გვარს ალიაქოთში იყო ხალხი: ურმების ჭრიალმა გააჭირა საქმე, მთელი კახეთი თელავის მხარეზედ გამოიხვეტა. დანებეს თავი ჭირნახულებს, ვენახებს, საქონელს და ამ უზატორნო საქონელმა კიდევ წაუსვა ზირი ეანასა და ვენახსა და ითარქმა თავის ქეიფათ. სხვა რა უნდა ექმნა ხალხსა? იარაღი იძახ არა ჰქონდა, თოფი და წამალი, მოთავვედ და ჰატრონად იძახ არავინ გამოუჩნდა და იარია ხალხი უმწეემსო ცხვარივით. გვიკვირდა და გვცნოდა....

ესეც კი უნდა ვჰსთქვათ, რომ ალაზნის მარცხენა მხარეს ისეთი ბლავილი არ იყო, როგორც თელავში. ღვთისა და თქვენის წუალობით, მკითხველო, იქ ორიოდე კაცი კიდევ მოიწოვებოდა მამა-პანის მგზავსი. თუმცა ბერმა თავისი სახლობა აქედ მხარეს გამოიხსნეს, მაგრამ მამა-კაცებმა არ დაჰსტოვეს თავისი ქონები და თავის სახლებში დაწინდნენ. ზირველს თიბათვეს სადამოს ჟამს მართლადაც დიდოელები დაჰსცემოდნენ ცხვრის ბინებს ეადროდამ მოკიდებული ხიტრახოს,

ადგილობრივის ზოლკისა, თითო როტა თელავისა და სიღნაღის კამანდისა, სამასი ქვევითა ჯარი კახელებისა და ორასი თუშ-ფშავ-ხევსურის მილიციისა.

„დაჰკრეს დალაბანდი, ხევსურისა არ იოხ, დაღვა დარბიურუ და შეჰქმნეს ცხენ-ჯორაკებმა ტლიკინიო.“ მართლა და ააჭვივლეს ზურნა, გაიმართა ორზირი, გაცოცხლდენ, გავცოცხლდით!

წინამძღვანათ ამ ჯარისა თ. რევაზ ივანეს კემ დანიშნა ზოდნოლკოვნიკი თ. გიორგი ჯორჯაძე. გასვლის მეტი აღარ უჭირდა რა ჯარს, მაგრამ აქაც მცირედი ხიფათი რამ შეემთხვათ: თურმე ნუ იტყვიოთ, არც წამალი იყო, არც ტყვია და მგონი „სუნანიც“ ნაკლებათ გხლებოდათ. ესენი ეოველის ფერი ქალაქიდან დაებარებინათ და ჯერ არ მოსვლოდათ.

აქვე რომ არ დაგვაზიწოდეს მოვისხენებთ ერთს დიდოვლების წინად განზრახულს მოქმედებას. თითქმის ერთის თვის წინად ვიდრე ეს ამბავი მოხდებოდა, დიდოვლებმა რაც კი თელავში გოგირდი და ტყვია მოიძებნებოდა სულ თურმე შეისყიდეს და ვერარა ვინ გაუგო. ბოლოს თ. გ. ჯორჯაძეს სამი კაცი მსუიდეველ დიდოვლთაგანი დაეჭირა და იმათ აღმოჩინათ ეს ამბავი. როცა თ. გ. ჯორჯაძეს ესენი ტუსაღად თავისის ანაბარებით გაეგზავნა ციხეში, მხოლოდ მაშინ გაებლერტნათ ურები თელავში და მხოლოდ მაშინ აჰკანკალებოდათ ვაჭრებს თავიანთი ხარბი და ეაღბი გულები. ოღონდ ხარბმა და ეაღბმა თელაველმა ვაჭარმა კი გაისაღოს რამე თორემ წინდამხედობაღმერთმასადმიჰსცა. მედარწმუნებული ვარ, რომ დიდძალი გოგორდი და ტყვია იყო თელავში, თითქმის სულ ერთის კვირის განმავლობაში გაიყიდა ლეკებში და ვერავინ კი რა მოისახრა. ვაჭრებს ვჰსთქვათ სინარბემ თვალი აუბა როგორც ეოველ ქაშს, სხვას რას ჰუიქრობდა? ის გოგირდი ხომ შეიძლებოდა ხვალ წამლათ ქცეულიყო და ტყვია კიდევ ჩამოსხმულ ტყვიათ და ისევ იმ გაბლერილს ვაჭარს მოჰხვედრიყო უღმობელის ლეკისაგან!...

რვას თიბათვეს საღამოზედ თ. რევაზ ანდრონიკაშვილმა განხრიკა ჯარი, მიჰსცა ჯეროვანი დარბიგება და განკარგულება როგორც ჯარის-კაცთ ისეც მათ მეუფროსეს და მას შემდეგ წაბმანდა ისევ თუქურმიძას.

დანიშნულება ამა ჯარისა თანახმად მიცემულის

თ. რევაზ ანდრონიკაშვილისაგან ბმანებისა, იყო შემდეგი: ჯარი უნდა გადასულიყო დიდოში, დაემშვიდებინა დიდოვლები, აჯანუების მოთავსი შეეჭრა და მთავრობისათვის გარდაეცა დასასჯელად; ცდილიყო დაეკმაყოფილებინა დიდოვლებისავე ქონებიდან ცხვარის ჰატრონები, რომელთაც ზიანი მოუვიდათ. ხოლო სასიკვდილოდ უნდა გაემეტებინა დიდოვლები მხოლოდ მაშინ, თუ ჯეროვანის ღონის ძიების მიღების შემდეგ, არ ისურვებდნენ თავის დაკვრას, დამორჩილებას და დახიანებულის დაკმაყოფილებას.

ცხრას დილით შეიკრიბა რაზმი, გამოთხოვების მტლამა-მტლუში ისმოდა ეოველ მხრივ. ბევრიც კი ობლად იღვა თავხადუნული, რადგანაც ბევრს არავინ ჰეგანდა იმისთანა, რომ გამოსთხოვებოდა. წინამძღვანმა გასინჯა ჯარი, ჯეროვანი საღამო მიჰსცა და უბმანა წასვლა. ჯარიც დაიძრა. დიდხანს ვუმხერდი მიმავალს ჯარს, უფრო დიდხანს და დიდხანს უურს ვუგდებდი ხვენის კახელების ორზირს, დიდხანს ვიპოვებდი იმათ ნათქვამს სიმღერას:

„ქართულო, ხმალი ხელს იკარ, ტათენა დღე დღებისა, თოფ-არალი აისხი, დრო არის ტამარჯუებისა.“

დიდხანს ვუმხერდი, დიდხანს ვუსმენდი, ამიკენესდა გული, ამიფუთქდა სული და რაღაც სურვილმა წამიღო. სამგლე-გოჭსავით გამიტაცა იმ სურვილმა. მეც დავკარ ფენი, გამოვუდეგ ჯარს, შევერიე ჯარში და გავწიე, მეც თქვენთან, მეტქი! ძმა ძმისათვის და ამ დღისათვის, მეტქი!...

სოფ. საბუეში ჯარმა ჰარაკლისი გადახდა და ისე გაუღვა გზასა. ზოგიერთი გულგახეთილი დაბრუნებულიყო შინ, როცა ჯარი გზას შეუღვა. რათა როგორ გგონია, მკითხველო! ის რად არის უფროსად, რატომ მე არა ვარო; ანის თავად ის რად განადგეს და მე არაო. ვაი თქვენი ბრალი ქართველებო! ერთმანეთის შურით, წეწვით და მტრობით ნეტა იცოდეთ ვის ახარებთ. ახლა ამას ბოლო აღარ უნდა ჰქონდეს!... აი სომხებს მაინც მიხედეთ: . . . . .

(შექვეო იქნება.)

ჭიროელი.

საქართველოს მატრიანე

(„ივერიის“ კორპორაციის კონცეფცია.)

თრიალეთი—ავვისტოს ზირველ რიცხვებში მე მოვიარე თრიალეთისა და ლორის საზღვრებსა და რაც აქაურების ავი და კარგი შევიტყე, ვისწრაფი განცნობით, რადგანაც ღირს-საცნობია.

ამჟამად ამ ადგილებში საშინლად გავრცელებულია საქონლის ჭირი, თურქული კი არა—მომხვრელი ჭირი. ეს ჭირი ნამეტნავად განშირებულია წალკაში, გომარეთში, ვარანცოვკაში, ეარანახისა და ავრიყარის მთებში. ეს კიდევ არაფერი,—სამწუხარო ის არის რომ ავრიყარისა და ეარანახის მთებში სასაფხულო სამოვარზედ მოხულია და იმყოფება აუარებელი საქონელი, ცხვარი, ჯოგები კახეთისა, შირაქისა, თიანეთისა, დუშეთისა, ქართლისა, ბორჩალოსი და ეახისა. ავვისტოს უკანასკნელ დღეებში ეს ამოდენა საქონელი დაიძვრის და თავ-თავისაკენ წავა სასამთრო ბინებში და ადვილად შესამლოა, რომ მთელს ტფილისის გუბერნიას მომხვრელი ჭირი საქონლისა მოჰსდონ და დაღუპონ ქვეყანა. აქაური მოხელენი ეურსაც არ იბღერტენ. ერთს აქაურ ზოლიციის ზრისტავსა ვკითხე: —რატომ არ აცნობებთ მთავრობას, რომ ამისთანა საშინელი ჭირია?

მან ზასუსად მომიგო: არც ერთსა სოფლის მმართველობას აქნობამდე არ უცნობებია ჩემთვის „რანპორტი“ რომ ნამდვილად ჭირია საქონლისა და მე ჩემად ვერ შევატყობინებ უმადლეს მთავრობასაო, მანამ საფუძველად არ მექნებაო სოფლის მოხელეთა „რანპორტიო.“

ვიშ, ამ ზასუსს!....

მეტად საჭიროა, რომ მთავრობამ ეურადლება რამ მიაქციოს ამ უბედურებას, რომელიც შეიძლება მთელს გუბერნიას გადადოს, თორემ შენი მტერი რაც საქონლის ზატრონებს დაემართებათ....

თრიალეთისა და ლორის საზღვრებსა სამხელვა-რზედ, ფიზანაურის სეობაზედ, ლოქის სერზედ მდებარეობს ერთი საოცარი სოფელი—უამძლო უწინდელის ნასოფლარის ფიზანაურის ადგილს. ეს სოფელი საოცარია იმით, რომ მასში კამერადიის აღწერით ოცდა ხუთ კომლამდეა; მაგრამ ამით არც მოხელე ჰეავთ, არც გამგებელი და არც სხვა რაიმე

მმართველობის მაგვარი წესი და რიგი აქვთ ეს სოფელი გამენდა 1869 წ მთავრობას როგორღაც მოხვლია და ეს სოფელი არც ერთის სოფლის საზოგადოებისათვის არ მიუწერიათ და თვითონ სოფელი საკუთარ ცალკე საზოგადოებათაც არ გაუხდიათ. ამის გამო ამით არც მამასახლისი ჰეავთ, არც გზირი, არც ნაცვალი და არც მოსამართლენი და არიან ესე უთავბოლოდ. საოცარი სოფელია, მამ რა არის!...

ორს ავვისტოს თრიალეთის საზღვრებსაში ქარვასლების სისწრივ განდა თეთრი ღრუბლები, უეცრად დაჰქროლა საშინელმა ქარმა და წამოუშინა სეტყვამ და მოჰვეა ზედ ნიაღვარი. სეტყვა თითქმის სამი საათი მოდიოდა და იმოდენა სეტყვა ჩამოცვივდა, რომ მეორეს დღეს საღამომდინ ბიჭები მუჭებით ხვეტდენ სეტყვასა. სეტყვა სიმსხოთი ბერძნულის თხილის ოდენი იყო. მინდვრებში დიდი ზარალი არა მიჰსცა რა, რადგანაც ეანები დამკილი იყო და ბალახი გათიბული, სოლო მალიან დაასველა მნები. უნდა ვიფიქროთ, რომ გომარეთისა, ახისა, სატისა, ეარანახისა, ეგ რისისა, ამბარლოსი, დემურბულახისა, ერკიშაშვილის სოფლისა და ეიზლახილის ზურები ალაო იქნება. ზარალი მიეცათ მხოლოდ იმ ბერძნებს, რომელთაც ქციის სეობაზედ სრამში და ზვირთაკეტის სეობაზედ თამბაქო ჰქონდათ დათესილი. ამით სეტყვისაგამო წლეგანდელის თამბაქოს მოსავალზედ სრულიად ხელი აიღეს. ამით გარდა ზარალი მიეცათ სოფელ ახის მცხოვრებელთ: ნიაღვარმა ამ სოფლის საქონელი მოიტაცა და ოცდა ათ სულამდე ცხენი და საქონელი დაახრხო.

ამ ზაფხულს ახალქალაქის მაზრაში ერთი სამწუხარო ამბავი მოხდა. თრიალეთის მთებში თ. ორბელიანთ მამულებში სამოვარად იმყოფებოდა თავის ბინაზედ, როგორც კულავ, უფ. ნიკოლოოზ შადინოვის ცხვარი. ეს ცხვარი მწეემსებმა ჩარეკეს მომიჯნავე სოფლის ბუღდაშენის სათიბში. მთელი ბუღდაშენის სოფელი, აქაო და ჩვენს სათიბში რათ შემოუშვით ცხვარიო, გამოვიდა კეტებით, კარვათ მიჰბეკეს მწეემსები და ორას სულამდე ცხვარი მოხსლიტეს და წაართვეს. მწეემსებმა ეს ამბავი აცნობეს დანარჩენთ მონამგლეთ, რომელნიც აღიჭურვენ კეტებით და თოფები თ და დაეცნენ

ბუღალტრის ცხვარს და სუთას სულამდე მოჰსტაცეს. რასაკვირველია ამასობაში სამინელი ჩეხა იყო თავზირისა ორივეს მხრით. ამ ჩხუბის დროს მოვიდა ხარქარი შადინოვისა ზალიკა, კაცი ძალიან კარგი, უწეინარი, ზდილობით საფსე და ჭკუიანი, ხმა მიჰსცა მწეემსებს რომ გაშველებულიყვნენ. ხოლო ბუღალტრის მამასახლისმა თავიანთ სოფლებებს დაუძახა: „მიწეხი სულ ეგ არის, მაგას დაჰკარითო“. დაჰსცეს უბედურს თოფი და სული იქავ განთხევიენს. მაშინ შადინოვის მწეემსებმა უფრო ხელი გამოიღეს, დაჰსჭრეს ერთი ბუღალტელი კაცი თოფით და დაერივნენ ჯოხითა, ხლმითა, ქვითა და რითაც მოხვდათ; გაირეკეს წინ, სდიეს სოფლამდე და ბოლოს წართმეული ცხვარი წამოასხეს.

ადგილობრივ მთავრობამდე ამ ამბავმა მიახწია, სოფლებს ცხვარი დაუბრუნეს, ამ ჩხუბის მოთავენი დაიჭირეს და გარდასცეს გამომძიებელს საქმის გამოსამიებლად.

15 აგვისტოს თრიალეთის ჰრისტავს მოუვიდა უწეება ახალ ქალაქის მაზრის უფროსისაგან, რომ დუხობორების სოფლიდამ შუადღისას 600 სული ცხენი მოიტაცესო და კვალი ავრიყარის მთებზედ თრიალეთის საჰრისტაოში გადმოფიტანეთო. საკვირველი ეს არის რომ რაც უნდა მოხდეს ახალქალაქის მაზრაში, მაშინვე თრიალეთს გადმოჰსწვდებიან იქაურნი ხელის-უფალნი. არ ვიცი რად ივიწეებენ ჩილდირის ხალხს, ორთულოს ავაზაკებს, რომელნიც ჯერ კიდევ ომიანობამდე იტაცებდნენ საქონელს არამც თუ ახალ ქალაქის, არამედ ტფილისის მაზრიდამაც. მაინც და მაინც საოცარი რამ იქნება, რომ ამ 600 ცხენის ამბავი ამ ცოტას ხანში არ აღმოჩნდეს, რადგანაც ექვსასის ცხენის განაჩება და დამალვა არამც თუ თრიალეთზედ, მთელს გუბერნიამიაც შეუძლებელია. მაგრამ ვინ იცის!... ხანდისხან შეუძლებელიც შესაძლებელია.... მაგალითი ერთი და ორი არ უოფილა.

გ. ო.

თელავის სასულერო სასწავლებელი და მისი ოლქის სამღვდელთო ყრილობა ჟ. თელავში

(შედეგი) (*)

III

„უსტავსო საქმე ყოველი მოკლეა, მთი ოხერია...
 ამაო, რომე კაცი კაცს ამოსა ეუბნებოდეს,
 მან გაუტონოს, რატა სოქვას, არ ტუდად წაუხლებოდეს.
 რუსთველი.“

სამღვდელთო ყრილობა 9/10 იანვარს 1877 წ. მკითხველმა უკვე იცის, თუ რა განკარგულება დასდო 8/9 მაისს 1876 წ. ყრილობამ თელავის სასულიერო სასწავლებლის სახლის განშენების შესახებ. ამ განკარგულების საფუძვლით, სასწავლებლის მმართველობამ სთხოვა კანტორას ზვედრი ფული სახლების განშენებისათვის, მაგრამ უარი მიიღო იმ მიზეზით, ვითომ მას (კანტორას) არა ჰქონდეს ფული. ამასთანავე კანტორამ დაუმატა, რომ თუ სამღვდელთობას ჰხურს სასწავლებლის სახლების განშენება, იმას შეუძლიან შეასრულოს ეგ თავისის ხარჯით. ამ გვარი ზასუნის შემდეგ, რასაკვირველია ხელახლად უნდა დანიშნულიყო სამღვდელთობის ყრილობა ამ საგნის შესახებ საქმის დასაბოლოებლად.

რადგან 1877 წლის იანვარში უთავდებოდათ ეავლი წინანდელ სასწავლებლის მმართველობის წევრთა სამღვდელთოთაგან (ხვენ ზვეით მოვიხსენიეთ, რომ ესრე თი უფლება სამღვდელთობას მიენიჭა 1867 წლიდგან – ახალი კანონების ძალით), ამისთვის საჭირო იყო დანიშნულიყო სამღვდელთო კრება წევრთა ახლად ამორჩევისათვისაც. მართლათაც სასწავლებლის მმართველობის თხოვნით მღვდელმთავარმა დანიშნა ყრილობა 9 იანვრისათვის. ამ ყრილობის მოვალეობა უპირველესად შესდგებოდა ამ ორის მძიმე საქმის დაბოლოებისაგან, თუცა, რასაკვირველია, სასწავლებლის მმართველობა სხვა ამასზედ უმცირეს საგნებსაც წარუდგენა ყრილობას განსახილველად, როგორც ამის ქვევით იხილავს მკითხველი. დანიშნულ რიცხვს (9 იანვარს) თორმეტ საათზედ შეიკრიბნენ ერთს სასწავლებლის ოთახში

*) „ივერია“ № № 25 და 26.

თორმეტი დეპუტატი—მღვდელი. თავმჯდომარედ, მომეტეხულის ხმით, ამოირჩიეს თიანეთის მღვდელი ს. ბოდაევი, ხოლო საქმის მწარმოებლად მღვდელი მ. ხელაევი. შემდეგ ამისა იწვევს განხილვა იმ საკნებისა, რომლებიც იყო დანიშნული ერთობისთვის. სასწავლებლის მმართველობისაგან მომხადებულს სიაში ანუ სქემაში იყო ეს მუხლები: ერთ ჯერობით შეწირულება:

- 1) სასწავლებლის სახლების განშენებისა და განახლებისათვის — — — — — 1, 600 მ.
- 2) ავთ-მოფო მოსწავლეთ ხალათებისათვის — 50 მ.
- 3) 26 ლეებისა და 13 საბნისათვის სახელმწიფო მოწაფეთათვის — — — — — 202 მ.
- 4) შკაფებისა სახელმწიფო მოსწავლეთათვის და კლასების სტოლებისათვის — — — 210 მ.
- 5) აბანოს ასაშენებლად სასწავლებლის წყაროზედ ანუ გვირაბზედ — — — — — 1,000 მ.

სრულიად 3,062 მ.

ყოველ წლობით:

- 1) ბიბლიოთეკისათვის და სამოსწავლო ხელმძღვანელობისათვის — — — — — 150 მ.
  - 2) სასწავლებლის ეკონომოსს ჯამაგირი — 100 მ.
- სრულიად 250 მ.

სრულიად 3,312 მ.

აქ საჭიროა შევნიშნოთ, რომ ამ სიაში მოხსენებული საგანი აბანოს აშენების შესახებ არ ეკუთვნის სასწავლებლის მმართველობას. ეს საგანი ეკუთვნის სემინარიის მმართველობას, რომლის მოწერილობის ძალითაც სამღვდელთ ერთობას უნდა განეხილა ეს საგანი და საჭირო ფულიც დაენიშნა. რასაკვირველია ამაზედ ფულის დანარჯვა, თუ მივიღებთ სახეში სხვა უფრო არსებით საჭიროებას სასწავლებლისას, უდროო იქნებოდა, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც საზოგადო აბანოში სიარული ძვირად არ ჯდება. ამ სიის განხილვის შემდეგ ერთობამ დასდო შემდგომი განჩინება: 1) ადგილობრივის ოლქის სამღვდელთაგან უნდა ამოირჩივნენ ხელახლად დაფარულის კენჭით წევრნი სასწავლებლის გამგეობისა, 2) უნდა განახლდეს ამ წლიდგან ათ შაურნიანი შეწირულობა სასწავლებლის ბიბლიოთეკისათვის ყოველწლივ დღეიდან სამს წლამდე, 3) მიეცეს სასწავლებლის გამგეობას

სახლების განსაშენებლად თანხმად სიისა 1, 600 მ 4) მიეცეს ეკონომოსს ჯამაგირი 50 მ. წელიწადში. 5) მასწავლებელს უფ. დ. ბერძენოვს მიეცეს ეხლანდელს (400 მ.) ჯამაგირს გარდა კიდევ 100 მ. 6) მღვდელს ი. ლაშხაუროვს უარი გამოეცხადოს სასწავლებლის სასარგებლოდ ხარჯიდან განთავისუფლებაზედ.— ამით გათავდა ერთობის სხდომა 9-ს იანვარს.

მეორე დღეს, 10-ს რიცხვს, დილით მოეკვლინათ დეპუტატებს თავმჯდომარე და შემდეგ დაეკარგათ თორმეტ საათამდის. ბოლოს, როგორც იყო ჩაიკრეს ხელში თავიანთ წინამძღოლი და ერთის ხმით გადასწვეიტეს, რომ ჩვენ სასწავლებლის სახლების განშენებისათვის ერთ გრომსაც ვერ შევსწირავთო, თუცა გუშინ ეველამ ერთ ხმად გადავსწვეიტეთ შეწირვაო. თავმჯდომარემ დაპუტატების თანხმობით საქმის მწარმოებელს სთხოვა, რომ იმას დაეხივნა წინაღობის განჩინების ოქმი და ხელახლად შეეცაინა. ამან უარი გამოაცხადა ამისთანა წინადადების აღსრულებაზედ. მაშინ თავმჯდომარემ მუქარით და თავისის უფლების და ძალის ბრძნობით უთხრა ამაჲდ საქმის მწარმოებელს: „არც მაგრე გსაჭიროებთ, უთქვენოთაც შემოდლიან შევადგინო ახალი განჩინება და ხელი მოვაწეროთო.“

— ვიქადი თავს იმით, რომ მე იქამდის არა ვარ წნეობით დაცემული, რომ რაც ერთხელ მითქვამს და დამიწერიან, შემდეგ მე შევსცვალო მოუფიქრებლად, ანუ მაგნე და ბოროტის ზირების რჩევით. მე ამისთანა საქმეში თანამონაწილედ და თანამგრძნობელად არ გავიხილებით; კანონების ცოდნის გარდა, მე მაქვს და მინდა დავიცვა კაცური სიტყვა და კაცური ზატოხსება, უნასუხა საქმის მწარმოებელმა.

— ოღონდ შენ ეს განჩინება გამოცნვალე და ჯილდოზედ წარვადგენთ მღვდელმთავართან ერთგულის სამსახურისათვის, როგორც მეოფს გამგეობის წევრს, ეუბნება თავმჯდომარე.

— ჩემთვის არ არის საჭირო, რომ მთავრობის წინ მაქოთ. მე ვსცდილობ თავიდან ავიცილო მაგისთანა ზატოვი, უნასუხა ხელაეგმა.

არც ერთმა მაინც თავიანთი სიტყვა არ გატყნა. ბოდაეგმა თითონ შეადგინა განჩინება, რომელზედაც ეველა დეპუტატმა მოაწერეს ხელი. აი ამისი მინაარსი. ახალს განჩინებაში შეუცვლელად დარჩა წინაღობის გარდაწვევტილებას 1, 2, 4, 5 და 6 მუხლნი, რომელნიც შეეხებოდნენ სასწავლებლის

მმართველობის წევრს, ბიბლიოტეკას, ეკანომოსს, მოსამზადებელის კლასის მასწავლებელს და მღვდელს ლაშხაუროვს. ამას გარდა ხელახლად შედგენილის განხილებით სამღვდლოებამ 1) უარი სთქვა 1,600 მანეთის შეწირვაზედ სახლების განსაშენებლად და ეს საქმე, ვითომც 15 ოქტომბრის 1874 წ. სამღვდლოთ კრების განხილების ძალით. მიანდო ანუ დააკისრა საქართველო-იმერეთის სინოდის კანტორას, 2) ავანტირებულ მოსწავლეთა ხალათებისთვის, 26 ლეების და 13 საბნისათვის სახელმწიფო ხარჯზედ მიღებულ მოსწავლეთათვის, ეგრეთვე შკაფებისა და სტოლებისათვის დასდო 100 მანეთი, რომელიც წინა ერთობაზედ შესწირა სამღვდლოებამ და რომელიდანაც ერთი წლის განმავლობაში 26 მოწაფეთ ეძლეოდათ საჭირო წამლეულთა.

(შედეგი იქნება.)

.....

მ ბ ზ ა ვ რ ი ს წ ე რ ი ლ ე ბ ი

სვანეთზედ

(დასასრული *)

მინდვრებში და სახანავ-სათესს მიწებში, კაცებზედ უფრო ხშირად-ქალები მუშაობენ; კაცები ვალათა ჰსენობენ, თავისის ცოლ-შვილის დაფარვას ტყის ნადირისაგან და შინაურის მტრისაგან; და თუ მუშაობას მიჰყოფენ ხელს, მხოლოდ-ქალების დასახმარებლად. ჩვენ კაცებსა, თბილს მზეზედ მჯდომიარეს და მოლაპარაკება ვხედამდით მუდამ; და მათს დედებს, ცოლებს, ქალი-შვილებს კი-მინდვრებში მშრომელებს. თუცა კი მხელი და ჯაფით სავსე ცხოვრება აქვთ სვანეთის ქალებსა,-მაგრამ, ისე მშვენიერნი არიან, ტანადნი, ცოცხალნი და ძალიან ეშხიანი-ლამაზნიც, რომ არც ერთი ქალი არ შეგვხვედრია, რომ მოსაწონი არ ეოფილიეოს. უმთავრესად, ქალები-ქვრანი არიან; დიდი-ცისფერი თვალებით და საკვირველის წმინდა ჰირის-ფერით. რამდენიმე ქალი შეგვხვდა, რომელნიც თავისის სოფლის ნახიზსა ერეკებოდა. ამათ რომ დავუვინახეს, ერთმანეთის-შუა ხუმრობა დაიწვეს, რომ ჩვენ კარგათ

შეგვეხედნა იმათთვის; თურმე, ძალიანაც გავიწერნენ, როგორც ჩემმა სვანმა-ჩაფარმა მიტნრა, რომ მათს სილამაზეს დირსი უურადღება არ მიუყვით. უცნო კაცთან, თუ ბევრნი არიან სრულებით არავითარი მორცხობა არა აქვთ და არას დროს მგზავრს არ მოერიდებიან, მეტადრე ჩვენისთანას. აქედამა ცხადთა სხანს, რომ სვანეთში დედა-კაცს დიდი თავისუფლობა აქვს მინიჭებული, ასე რომ ისე დამდაბლებული და დახაგრული არ არიან, როგორც აღმოსავლეთის ქვეყნებშია განშირებული ქალის დახაგრვა და დამდაბლება.-ეს, ქალების, თავისუფლება იმ მიზეზით არის, რომ-საზოგადოთ სვანეთში ქალები ძალიან ცოტანი არიან. სვანებს სამინელი ჩვეულება ჰქონდათ, რომ დაბადებულს ქალს მაშინათვე ახრჩობდნენ ხოლმე; და ცოლებსა კი ხან სხვა მაზრებში ჰყიდულობდნენ, ხან-იტაცებდნენ. ესლა, ეს ჩვეულება მთავრობამ სვანებს გადაავდებინა, მაგრამ, საუბედურთ, მოშორებულს სვანეთის სოფლებში კი ესლაც იზოვება ზოგიერთი მცხოვრებელი ამ გვარის აზრისანი და ამ ბოროტის საქმის მოქმედნი.

სვანები ქალებსა ჰატოვსა ცემენ, როგორც იშვიათს სულიერსა-ადამიანსა და ძვირ და ძნელს საზოვრელსა და საშოვარსა. სვანეთში არ იზოვება ქვრივი დედა-კაცი. დედა-კაცი თუ დაქვრივდა, იმ წამსვე რამდენიმე მოაწიევე საქრმოები გამოუჩნდება; არა თუ ერთი საქრმო, არამედ-ბევრნი თავს-იკვლენ მისთვის, რომ რამდენიმე მოცილეთა შორის მე მერგოს ცოლათა და არა სხვასაო. სვანეთში სამინელი და განშირებული გარეუნილობა არის. ასე, მაგალითად, როცა სოფელს ბეჩოს ვიუავით, ბევრმა ერთი და იგივე ამბავი მითხრა, რომ მამა, საკუთარს თავის ქალი-შვილს, გასათხოვარს, ქირით მისცემს ხოლმე რომელიმე კაცს, თვეობით, სამ მანათათ, ხუთათ, ანუ წლობით, რომ ცოლის მნიშვნელობა აღუსრულოს მოქირავნეს კაცს; და მამა ამ ჰირობასაც უდებს რომ თუ ქალს ვაჟი ეყოლა, მოქირავნემ ქალი მისის ბავშვით-მამას უნდა დაუბრუნოს; და თუ ქალი ეყოლა-მამინ მოქირავნეს უფლება აქვს, იქამდინ იყოლიოს ქალი სანამდისინ ვაჟი არ ეყოლება. ეს საზარელი ამბავი მითხრა, სვათა შორის, იმ კაცმა, რომელიც გაბმულია ამ გვარს საქმეში. არც ერთს ქმარს არ შეუძლიან

*) „ივერია“ №№ 19, 21, 22, 23 და 24.

თავის ცოლს დაუშალოს სადმე საარსიყოთ წასვლა, ვისთანაც უნდოდეს, იმიტომ რომ ქმარს ემინიან, თუ დაუშალა ცოლი გამექცევაო და ჩემს მტერთან და მოღალატესთან დადგებაო; ამ სიფრთხილისა გამო—გარეუნილობა ჰმეფობს სვანეთში. თუ ცოლს სხვისაგან ეყოლება შვილი, ლი,—ქმარი თავისათა სთვლის; და არა სწეინს ეს საქმე ზემოხსენებულ მიზეზებისა გამო. ერთის სიტყვით, სვანეთის ქალები უსირცხვილოთ მკ ზავრს დააუენებენ ხოლმე და თავის თავსა და ტანს—უთავაზებენ დიდის მოწადინებით; ჰსთხოვენ ხოლმე მკ ზავრსა მრთელის დღით იმათთან დაწმომასა, და ეოველი ქალი, დედა-კაცი და გასათხოვარიც, მოხუცებულნიც და ახალგაზდაც—მწათ არიან მკ ზავრისათვის. კაცებს დაძლად, ქალების სურვილისა—არ შეუძლიანთ, იმ შიშით, რომ ქალები თავს დაანებებენ ქმრებსა, და ამათ ბევრი ხანი, ჯაფა და გაჭირება დასჭირდებათ, მანამ სხვა ქალებს იშოვიან, ან მოტაცებით, მოპარვით, ან ჩვეულებრივსა მებრ შეირთავენ. ერთის სიტყვით, სვანეთში, მრთლად—ქალების ხელმწიფობა ეოფილა!

თუძნა სვანები დიდი ხანია რაც ქრისტიანები არიან მაგრამ 1873 წლამდინ ეოველს ქმარს ორორი და სამ-სამი ცოლი ჰეავდათ; უმეტესად ორორი; ესე იგი ქმარს უფლება ჰქონდა მხოლოდ ორს ცოლზედა, რომელთაც უსათუოთ ქმრის ოჯახში უნდა ეცხოვრნათ; და ამ ორს ცოლსა გარეთა ოთხ-ოთხი და ხუთ-ხუთი სხვა საეუარლები ჰეუანდათ, და ეს ეოფა-ცხოვრება, სვანებს ხასიათში ისე დაუძკვიდრდათ, რომ—უბრალო საქმეთ მიახნიათ. 1873 წელსა, იმერეთის ეპისკოპოსმა გაბრიელმა სვანეთი მოიარა და სვანებს თავის ცოლებთან კანონისამებრ აშორებდა და თითო ქმარს თითო ცოლი დაატოვებინა. მაგრამ ხალხის ხასიათმა და სამაგელმა ჩვეულებამ, კანონს დასძლია, და ხალხმა არ დაიშალა რამდენიმე ცოლის ეოლა.

სვანები, მმართველობის ზირებს ეოველთვის ეუბნებიან, რომ თქვენის კანონებით, ჩვენ შესანებ, ეოველისფერი ააღსრულეთო—ოდონდ-ჩვენს, მამა-ზაზი დამ დადებულს ხასიათებს, ჩვეულებას და დაწესებულებას ნუ დაარღვევთო!

ახნაური-შვილების ქალები, მიიღებენ ხოლმე

ეველას, დიდის გაბედვით და არა მორცხობით, წმინდა აღმოსავლეთის ქვეყნების დირსებითა. ტანთ-აცვიათ აბრეშუმის წითელი კაბები, განიერი ვერცხლით შემოჭვდილი სარტყლით; თავი—ბადღადით მხევეული აქვთ; ეურებში დიდი ვერცხლისა ანუ ოქროს მრგვალი საეურები აქვთ. სუეველა ქალებს—საზოგადოთ, ტანისამოსი წითელი აცვიათ, აბრეშუმისა ანუ მატელისა; სვანების ქალების ტანთ-ჩაცმა ქართუელის ქალების ტანთ-ჩაცმასა ჰგავს. რაც უფრო მცირე წლოვანი ქალია, ტანისამოსის ფერი უფრო წითელია; ახალგაზდა ქალებს სშირათ თეთრი კაბები აცვიათ, და რაც ხანში შედის დედა-კაცი—უფრო წითელს და წითელს კაბებს იცმენ.

სვანი, რომ შეხედეს მკ ზავრსა—ადვილი საცნობია; მისი ზირის სახე, მთის კაცის სახესა ჰგავს,—მთიულსა, ფშავსა და ხევსურსა, როგორათაც თავის-სარტყელითა, აგრეთვე ზირის-სახითაც; შეხედვა—მოჭმუნხვნილი აქვს; მთის ბუნებამ ერთი და იგივე ბეჭედი დაჰკრა როგორც სვანსა, აგრეთვე ზემომოხსენებულს მთის ხალხსა. სვანის სიმაღლე—შუათა ნა ადამიანის სიმაღლეზედ-უფრო ძალაღია; და ძალიან ჯან-მრთელი ტანის აგებულობისაა. სვანის ჩაცმა ცოტათი განესხვავება მეგრელების და იმერლების ჩაცმასა. ჩოხა—მსხვილი შალისა იცინა და თავზედ ზაფხულსა და ზამთარს სხვა და სხვა ქუდები ჰხურავთ. ზამთარში ჰხურავს ძალადი ნაბდის წვეტ-ჩაკეცილი ქუდი; ზაფხულში კი—ზატარა, ერთი მაურიანისოდენა, ფაფანიკი, რომელსაც ხან და ხან შურდულის მაგივრათაც ჰხმარობს. თავზედ თმა მუდამ გაწარსული აქვს ზედ კეფაზედ და ამ გაწარსულს ადვილს ეს ფაფანაკი აფარია. ფეხზედ აცვია, ზამთარს, და ზაფხულსაც—ქალამანი; მხოლოდ ზამთარში ფეხზედ თივას დაიხვევს ხოლმე და მერმედ ზეი დამ ქალამანს ჩაიცვამს, სითბოსათვის; ზერანგი და მისი ამხანაგი სქელი ტილოსია, სახლში ნაქსოვი; და მუდამ თავი დამ ფეხამდის სხვ და სხვა იარაღებით—შეიარაღებულია; თოფი, დამბახა, სძალი, ხანჯალი, შუბი, დანა და სხვა შეადგენს სვანის ჩვეულებრივს იარაღსა.

სვანს, როგორც სხვა მთის ხალხს, გამჭრიახი გონება აქვს; მისი ენა, როგორც ზემოთა ვსთქვი,

ქართულს ენას ჰგავს, საკუთარი წერილები არა აქვს; თუ სვანურად იწერება რამე-ქართულის ასოებით იწერება. სხვა და სხვა ავეჯულობის სახელები, სულ ქართული გადასწავლილი და გადაკეთებული სიტყვებია; ავეჯულობაც სწორეთ იმნაირი აქვთ, რანაირიც საქართველოს ხალხსა აქვს. სვანური ენა განინაწილება. ორს გამოთქმათ: ერთ-„დაბალ სვანეთის“ გამოთქმათ, მეორე-„ზემო სვანეთისადა. ზირველში უმეტესად მეგრული სიტყვებია, და გამოთქმაც, მეორეში-ქართული, მეორე გამოთქმა უფრო ცხადია, წმინდა, ვიდრე ზირველი,—და ადვილათ ითარგმნება ქართულად. თვითან სვანები თავის ქვეყანას ეძახიან „შვანარ“, და თვითონ ხალხს—ხან „შანი“, „შვანი“ ხან „სვანი.“

ზეწირ-მოთხრობითი ამბავი სვანებისა, ამბობს, რომ, ვითამც, თვითან იესო ქრისტემ გააქრისტიანა სვანები, რომელიც, ვითამც, სვანეთში ცხოვრებდა,— და მას აქეთ სვანებს თავისი ჰრწმუნება არ გადაუცვლიათ, თუძცა სვანებში მაჰმადიანისა და ებრაელის ჰრწმუნებისანი ბევრი არიან; ასე—სოფელი „ლაშხეთი“ და „ხალდე“ სავსეა ამ ნაირის ჰრწმუნების ხალხითა, თუძცა კი ამ სოფლებში მართლ-მადიდებელი ძველი ეკლესიებიც ეოფილა.

სვანები საკეისრონი იყვნენ; ესე იგი კეისარის მამულებში ჰსცხოვრებდნენ; სვანები-თამარ-მეფეს —კეისარს ეძახიან. მათი ზეწირ-მოთხრობითის ამბებში და სიმღერებში მხოლოდ ერთს თამარ-მეფეს იხსენიებენ და არა სხვა მეფეებს, სვანები ამბობენ, რომ თამარ-მეფე იმათ ქვეყანაში ცხოვრებდა, რადგანაც სვანეთი საქართველოს შუაგული იყო, და ისე უევარდა სვანეთი, რომ ბევრს საუღრებს და ეკლესიებს აშენებდა, და ერთი სვანი ამოიწრია თავის ქმრათა; და ვითამც თამარ-მეფის საფლავიც სვანეთში არისო.

სვანებს, ზნეობა და ხასიათი იმ ნაირი აქვთ, რანაირიც მთიულს ხალხსა; თავისი სამშობლო დიდათ უევართ, ასე რომ ბევრი მოხუცებული სვანია, რომელნიც თავის სოფელს არ გაცილებულან და გარეთ არ გასულან. ხშირად ამბობენ, რომ სვანები სასტიკი და უწვალო და უგრძნობელი ხალხიაო; მაგრამ მე ამას ვერ ვიტყვი, რადგანაც ეს არის

სამინელი უმეცარი და ტლანქი სიცრუე; სვანები ადვილათ მიხვდებიან ხოლმე ეოველს საქმეს და დიდ ხანს ახსომთ კეთილი მოქმედება და საზოგადოთ, გულ-კეთილი და მხიარული ხალხია; სისხლი-ძიება სამინლათ არის გავრცელებული სვანეთში ძმის სისხლსა და ნათესავისას—მეძვიდემულამდინ ეძიებენ სვანები. ერთ-მანეთს შუა სოფელსა და სოფელს უძა და საზოგადოებასა და საზოგადოებას შუა სამინელი მტრობა აქვთ. საკუთარს ოჯახში და გარეთაც სვანი თავის სისხლის მამიებელთან შეხვედრას ერიდება; დიდის გულ-მოდგინებით დახვდებიან ხოლმე სვანები მეზობლის ხალხის მტრებს—და როცა დაამარცხებენ, მაშინ აუცილებლათ ერთ-მანეთს თავ-თავისი მტრობა და შური მოაგონდებათ, და ამას მოჰყვება ხოლმე სამინელი ჩხუბი, ავალ-მაველი და ერთმანეთის ხოცვაცა.

მთელს „თავის-უფალს“ სვანეთში, არც ერთი თავადი-შვილი არ არის; ამ დემოკრატიულს ქვეყანაში, აზნაურებს აქვთ უფლება, რომ წელიწადში ერთხელ თავის ნაემვე კაცებს სადილი მოსთხოვონ, და ერთ სისხლში ორი სისხლი გამოართონ. მაგრამ, გლეხობისა და აზნაურობის წოდების კაცები ერთ-მანეთ შუა არ განსხვავდებიან; მხოლოდ აზნაურებს აქვთ რადაც ნაირი შეთვისებული ზვაგობის, სილადის და ამეობის ხასიათი და გლეხნი უგრძნობელათ უთმობენ ხოლმე აზნაურებს მათს ამეობას. საზოგადოთ ხალხი გულ-კეთილი, მხიარული, მართლის-მთქმელი და შეგნებულია; და ცხადათა სხანს, რომ სვანები გრძნობენ თავის ზნეობითს და სარწმუნოებითს დაცემასა.

სხვა და სხვა სნეულებებათა შორის, სვანეთში განშირებულია—ავი სნელებანი, მათის გარეწნილობისა-გამო; სამინლათ არის განშირებული „თიადორის“ სნეულება; და როგორც ჰაქიმმა მითხრა, ვითამც წელის მიწეწი უნდა იეოს; მაგრამ არა მგონია, რომ წვალმა ამ გვარი ზიანი და მავნებელი თვისება იცოდეს; ამის მიწეწი—სხვა უნდა იეოს. ეელში „თიადორით“ სვანები, მრავალია, როგორც კაცი, აგრეთვე ქალი; მაგრამ უფრო მოხუცებაში იცის; ეს სნეულება არაფრად მიანხიათ სვანებსა. საკვირველი ეს არის, რომ ლეჩხუმში

და რაჭაშიაც არის განშირებული ეს სწეულებანი, კრეტინიზმს რომ ეძახიან. სვანები ამ სწეულებას ეძახიან „თიადორას;“ და ჩვენ კი „ეიუეს.“

უნებურათ დამაფიქრა იმ ჰაზრმა, რომ სშირად მთებშიცხოვრებისაღსი, მრისხანე, გაგულისებული, შეჩვეული სხვა და სხვა დანაშაულობას, შეცოდებას, მაინც თავისის ბუნებითის ხასიათით, და ბუნების ზედ-მოქმედებით, ადვილათ მიიკარებს და შეითვისებს ხოლმე ყოველს კეთილს საქმეს და კეთილს გრძნობას! ეს რასაკვირველია ბუნების ზედ-მოქმედებისაგან მოსდის ხალხს.

ადამიანის სასოგადოების განცობა და შესწავლა, რომლის ჩამომავლობა და ნამდვილი ამბავი იკარგება უძველეს დროთა ტრიალში, არის ჰირველი გამოსადევი და სასურველი შრომა ყოვლის კაცისათვის; აქა ხსანს, ხალხის ჰირველ დაწვებითი უასაკო მდგომარეობა მისის ქველისმოქმედებითა და მანკიერებითა. ამ გვარის ხალხის ენისა, და ზნეობის და საქციელის განცობით—ადვილათ განისაზღვრება და განიჩხვება მისი ჩამომავლობა. ამ მხრით მინდოდა, სვანების განცობა, მაგრამ, ჩემდა საუბედუროთ, მოკლე ხნით უოფნამ ქვეყანაში, სვანეთში, ნება არ მომცა ეს სასურველი შრომა გამეწია. ასე, რომ ამას გარდა, რაც მოგახსენეთ, ჰატივ-ცემულო მკითხველო, სხვას ვეღარაფერს ვიტყვი; და ვგონებ, რომ არ გამკიცხავთ და არ დამძინავთ, რომ ეს მცირედი წერილები მოგართვით სვანეთის მცირედის განცობისათვის.

როდესაც, ყოველისფერი, მთავრობიდან მონღობილი საქმეები შევასრულე სვანეთის შესახებ, იმავე გზით ქუთაისში დავბრუნდი მარინამობისთვის უკანასკნელ დღეებში; მაგრამ მთელი დრო ცუდი ამინდი იყო მგ ზავრობისათვის და ლათფარის გარდასავალზედ კი დიდი თოვლი იდო, რომელმაც კარგა გაგვიჭირა მგ ზავრობა. ამის გამო, ამ მობრუნებაზედ—მე და ჩემმა მგ ზავრებმა უფრო მეტი გაჭირება და შეწუხება ვნახეთ მგ ზავრობაში, ვიდრე იმ დროს, როდესაც განარებული გ უღლით ამ სასურველს ქვეყნისაკენ ვეშურებოდით.

კოტე სანინელი

1877 წ. 22 მარამობისთვეს.

სოფ. სანინო, ტორის უკზისა.

სახელმძღვანელონი, შედგენილინი

ი. გოგებაშვილისაგან.

ქართული ანბანი და ჰირველი საკითხავი წიგნი, სახელობაში სახმარებელი, ახალი ვრცელი და შეცვლილი გამოცემა, ფასი ორი შაური. ისეიდება გამომცემლის გრიქუროვის წიგნების მაღაზიაში კუკიის სიდთან. ვინც ნაღდ ფულზედ ასს, ან მომეტებულს ეგ ზემჰლიარს ერთბაშთ იეიდის, იმას ეგ ზემჰლიარი დაეთმობა 9 კანეიკათა.

ღარიგება მასწავლებელთათვის შესახებ ხმარებისა წინეთ მოხსენებული წიგნისა, ფასი ერთი შაური, ისეიდება იქვე და მელიქიშვილის სტამბაში.

ღელა ენა, ანუ ანბანი და ჰირველი საკითხავი წიგნი, სახალხო შკოლებში სახმარებელი, გამოცემა ჰირველი, შემკული მრავალი სურათებითა, ფასი ექვსი შაური, ედაში გადაკრული ცხრა შაური, ისეიდება ვართანოვის წიგნის მაღაზიაში კუკიის სიდზედ ვინც ნაღდ ფულზედ იეიდის ერთათ ოც და ათ ეგ ზემჰლიარსა, ან მომეტებულსა, იმას დაეთმობა უგდო ეგ ზემჰლიარი ხუთ შაურათ, ედიანი ორ აბაზათ.

გუნების კარი, ანუ საკითხავი წიგნი დაბალ კლასებში სახმარებელი, მესამე გამოცემა, შევსებული და შემკული სურათებითა და საქართველთს კარტითა, ფასი ხუთმეტი შაური. ისეიდება ვართანოვის მაღაზიაში. ეგ ზემჰლიარი დაეთმობათ თოთხმეტ შაურათ, ვინც თხუთმეტ ეგ ზემჰლიარს ერთათ ნაღდ ფულზედ იეიდის, ცამეტ შაურათ, ვინც ერთათ წაიდებს ოც და ეგ ზემჰლიარსა და სამ აბაზათ ას ეგ ზემჰლიარის ერთათ მეიდველსა. ვისაც სურს ედაში გადაკრული მიიღოს, უნდა ამ ფასს დაუმატოს სამი შაური.

საჟგაწვილო კონა ჰირველ დაწვებითი მოთხრობებისა ბუნების მეცნიერებებიდან, გამოცემა ჰირველი, ფასი ექვსი შაური. ისეიდება თფილისში ვართანოვის და გრიქუროვის მაღაზიებში და ქუთაისში სვიმონ ჩომახიძესთანა.

თვით-მასწავლებლები წიგნი ქართული ენისა შედგენილი და გამოცემული გაბრიელ ტერ გაბრიელიანცისაგან. ფასი 50 კაპ.

ა ნ გ ა რ ი შ ი
სნანჭკრის გამსესხებულ შემნახველ-ამხანაგობისა
 პირველის ნახევრის 1877 წლისა.

1877 წლის ჰირველს იანვარს ირიცხებოდა

შ ე მ ო ს ა ვ ა ლ ი:	გ ა ს ა ვ ა ლ ი:
წილის ფული — — — — — 1253 — 25	სესხები — — — — — 1,357 — ,,
სასარგებლოთ შემოტანილი — — — — — 55 — ,,	ნაღდი ფული — — — — — 27 — 51
1876 წლის მოგება — — — — — 94 — 62	
ს უ ლ 1402 — 51	ს უ ლ 1,402 — 51

პირველის იანვრიდამ პირველს ივლისამდე

შ ე მ ო ს ა ვ ა ლ ი:	გ ა ს ა ვ ა ლ ი:
წილის ფული — — — — — 542 — 45	გასესხებული — — — — — 2,679 — ,,
სარგებელი დაჭკრილი	იგივე ახალი ვადა
გასესხების დროს — — — — — 287 — 83	მიცემული — — — — — 392 — ,,
დაბრუნებული ნასესხი — — — — — 1,017 — ,,	ვადას წინ სესხის სარგ. — — — — — 6 — 29
იგივე ახალი ვადა	სასარგებლოთ შემოტანილი — — — — — 35 — ,,
მიცემული — — — — — 156 — ,,	ამის სარგებელი — — — — — ,, — 1
ჯარიმა — — — — — 6 — 19	სამართველს სარჯი — — — — — 23 — 30
სასარგებლოთ შემოტანილი — — — — — 479 — ,,	ვადის სარგებელი — — — — — 65 — ,,
ვალათ აღებული — — — — — 1,000 — ,,	სააღებ-მიცემო — — — — — 19 — 7
სათადარიგო თანხა — — — — — 19 — 7	
ს უ ლ 3,507 — 54	ს უ ლ 3, 219 — 68

1877 წლის პირველის ივლისისათვის არის.

შ ე მ ო ს ა ვ ა ლ ი:	გ ა ს ა ვ ა ლ ი:
წილის ფული — — — — — 1,795 — 70	სესხები — — — — — 3,273 — ,,
სასარგებლოთ შეტანილი — — — — — 499 — ,,	კანსაშია ნაღდი
ვალი — — — — — 1,000 — ,,	ფული — — — — — 315 — 37
სათადარიგო თანხა — — — — — 19 — 7	
მოგება ამ ნახევარი წლისა — — — — — 274 — 60	
ს უ ლ 3,588 — 37	ს უ ლ 3,588 — 37

გამგებლობის წევრნი: } დაუით ნანუკოვი.
 } მინა გიორგობიანი.

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 31 Августа 1877 г. Типографія Е. Хеладзе. რედაქტორი და გამომცემელი ილია ჭავჭავაძე.

საპოლიტიკო და სალიტერატურო გაზეთ „ივერიის“ განმეორებითი გამოცემის პროექტისა და იდუის ავტორი,
 რედაქტორ-გამომცემელი **ნუგ ზარ ჭიაბერაშვილი**

სარედაქციო წევრნი: **ნელი დარბაიძე, ნინო კერატიშვილი, ნინო შავაძე, ნინო გლუნჩაძე, ლალი გორიტიშვილი, თამუნა დვალი,**
მერაბ დვალი, აკაკი იოზაშვილი, მხატვარი, ბუბა არაბული, დიზაინერი ლაშა ჩხენკელი

პროექტი: ივანია - ნანსული დაბრუნება - მომავლის მანსარინა

პროექტის მხარდამჭერი საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკა

გაზეთი „ივერია“ აღდგენილია, - განმეორებითი გამოცემა დაწყებულია 2011 წლის 2 აბვისტოს

გამომცემელი შპს „საგამომცემლო სახლი ქართული ელიტა“ საიდენტიფიკაციო №404852174

მისამართი: გ. ლეონიძის 11ა; ტელ.: (+995 32) 299 76 53; chiaberashvili@gmail.com